

פרקים

א. מנכת אדם וגלגוליה

לפני כשנתיים ימים התחיל ש"י ענג'ון מפרסם קצת סיפורים קטנים משלו ("ספר המעשים" במוסף "דבר" ו"פת שלימה" בטחברת "מאזנים" לירי בל ביאליק) שהיו שונים ומיוחדים משאר סיפוריו לסוגיהם. זה היה סוג הסיפור המוזר ונראה לנו, שאם היה בו הרבה מן ההפתעה צריכים היו הנפתעים ביותר להיות מטפרשי-דמותו, בין אם נפתעו לראות כאן צד יוצא דופן, המבלבל את הקונסטרוקציה שלהם ושעל כן צריך לסלקו לצדדו כמין קפריסכה, כמין ספחת שאין שרשה בפנים ובין אם נפתעו לראות שפירוד שם קיבל כאן חיזוק חשוב הפוטרו מדרך-ההשערה ומעמידו על הודאות.

וצריך להודות, שמבחינת האמנות אין הסיפורים האלה דיוטה עליונה ביצירתו ויכלתו ומותר גם להוסיף ולפסוק, שהשיבותם אינה כל כך בערי כם כשלעצמו, אלא כמה שהם סומים ואת להבנתו. סומכות כיצד? הסיפורים האלה הם אולי התעודה הביורגרפית החשובה ביותר, שנכתבה בידו. מתוכם אנו מכירים את האיש ועמידתו בעולם וההכרה הזו עשויה לסיע בירגו להבין צד של זיקתו הפנימית לראשיניבוריו.

כידוע שהראשיניבוריו אינם בני דורו, שהרי כל כמה שהוא מבקש לתאר את בני-דורו הוא נותן לנו את הצד הרפוי שביצירתו, וכל כמה שהוא בא ומתאר דורות קודמים הוא נותן לנו את הצד התקופי שביצירתו. יכלתו הגדולה לשלב עצמו בעולמם של דורות קודמים — מעריציה מנאמניה-מסורת מבקשים לתתייע בה לשם הוכחה לגי דולת-הראשונים ולמנות-האחרונים ויש מהם שמבקשים אפילו לעשות יצירתו ככלי-תעמולה להשקפת-עולמם ומלחמתם האקטואלית. הם כאילו מכרזים: צאו וראו באחד תמים ושלא ידע סכסוכים וקרעים שבנפש שידרו עם ערעור האמונה, והוא יוצר דמויות של תמומים ושלימים כדמותו וכעצמו, צאו וראו באחד נטוע כודאות בתוך עולם-המסורת המנובש והוא יוצר דמות חיים של גיבורים הנטועים גם הם בודות את בתוך עולם-המסורת, בתוך בית המחסה הטוב והמיטיב בהכרזה זו יש מהנחת-האידינטיות של היוצר והיצור וכהצדקה פורמלית, יכולות לשמש לה הליכות-המחבר כשמירתו על דרכי מסורת ומנהגיה.

ודומה שהנחת האידינטיות הזו אינה אלא השליית, לא אחד שליר דורות קודמים כאן, כולו משלהם ונותן מה שהוא כולו משלהם, אלא אחד שעיקרו תמוע בדורו, נפש מנדרנית רופפת בעמידתה והבורחת מעצמה לצל ותגדל והטוב של דורות אחרים קודמים, נפש שגדולה בת התמוטה ושמי מת הוסודות והיא מבקשת מפלט בכים המנעת וביסודות המאוששים של

עולם מבוזר בכטחוננו, מבקשת מפלט לה בניגודתה.

ועיקר הברירה מפני מה? אם תראה את גיבורי הסיפורים המוזרים והם תלויים ברפיון ואין להם בית בעולם ולירם תראה את גבורי הסיפורים של דוד קודם והם יושבי בטח בביתם הכנוז חזק ומפואר, תבין שהדירך זמן הראשונים אל האחרונים אינה אלא הברירה מפני המבוכה. כל נבוכים הם האנשים המשוטטים בסיפורים המוזרים, נבוכים ותוהים וזרים בעולמם. במסכת מאורעותיהם הנראית לנו בולטת סיטואציה טיפוסית אהתי: הם יודעים מרכזים לתפקידי מעשים ועודי מעולה, אך תמיד באים עיכובים והפרעות המכניסים אר תם בעל כרחם למרכזים אחרים, שאין הם יודעים להכריע על טיבם והם פוכחים בין ההשערה-הפקפוק של הערי כוב שבמקרה החיצוני או שבהתרשלות הפנימית ובין ההשערה-הפקפוק של מציאות יד עליונה המכריכה הכל. האוירה מוכירה בהרכה את עולמם של גיבורי-הפקפוק, המתחכמים ללא תכרעה בעולם, שמכאן נראית בו כמין אפשרות של סידור שיש לו שחר ועל כן אין מקום לכפירה שלימה ומכאן אין נראית בו עובדה של סידור שיש לו שחר ועל כן אין מקום לאמונה שלימה. גם גבורי הסיפורים המוזרים מקיימים לרוב אויה תפקיד, שהוא להם כפויציה שמשמעותה וטעמה הם חלק נצרך, אורגני גאני ממשמעותו וטעמו של מעגל-החיים והעולם בכללו, אך פתאום באים אחרים — ואין יודע אם במודמן ואם במכוון ובחוסר ידיעה זה נקודת-ההפעה — ומטים את בעל-התפקיד המ

סוים לאיזה שביל אחר, לתפקיד אחר ואין יודע מי הם האחרים, שליחיו של מי הם האחרים ואם יש שולח בכלל. גם הנסמך על אמת של ספר תורה אינו נפטר מעמידת כפל של אמונה ספקוק במציאותו של השולח והשלוח. אלה שרטוטים חטופים למסגרת הגיבורים של הסיפורים המוזרים. כותבם הם השיח בהם את עצמו, נתן לנו את עולמו הפנימי בחמרי גלם, לפני הפרדתם לשם חידושי צירופים, שהם ניגודים. כאן אין אותו עולם של מחסה טוב ומסוגר, אין הבית עם ודאות-ההשגחה המכוונת למעלה וודות את התפקיד הכרוך למטה. מכאן ברה המספר אל הבית מאתמול.

האמנם עלתה לו מנוסת-המפלט שלו? כמובן, שהפקפוק בכך לא די לו, שיוכיכנו לתעורבת יובל על הר הצופים ויראה לנו את תמונת יוצרו של רבי יודל והוא לבוש חליפת ספורט של סאמים כאחד מפרחי הסטודנטים היוצאים לטיול בהרים ועמידתו בקצת יוהרא טרונית ואחר כך יוליבני לקלוין של חסידו בוואן, לפנים החומה בירושלים ויראה לנו את נוצרו של רבי יודל והוא מעוטף כולו כטליתו והירי מולקה הגדולה מכחילת על ראשו והוא והמתפללים, שרידי-שלושום, הם אחד ממש, זוהי קונפרונטציה שמחית למדי. צריך באמת ליטול ברבי יודל גופו ולראות, אם לא נשתיר בו כל שיוך לאותה סיטואציה הטיפוסית לגבורי הסיפורים המוזרים ואם תכחון יפה יפה תראה, שלא שיוך נשתיר בו, אלא כל הסיטואציה כולה-הנראית מתוך האפשרות שהנחה לנו המהבר לראות בלפל פנים של רבי יודל שתפקיד מסו

יים לו כמלמולן והוא ניסוט מדי פעם לשבילי-שבילים ונוטה לראות גם בהם את התפקיד מבלי שיוכל לבטל את התפקיד שנקבע בעיקר. כי, אם נסיה מעליו את נג ההשערה של מציאותי השגחה הנותנת טעם לבלבול-המלמול שלו, הרי לפנינו האדם במבוכתו כאשר ראינו אותו בסיפורים המוזרים. בסיפור המוזר רואה, למשל, אדם כתפי קיד לעצמו משלוח מכתבים מבלי שידע כבירור מי שולחם ומי מקבלם ואם שניהם בנמצא ממש והרבה שטנים עומדים על דרכו והוא אינו יודע מה משמעותם וטעמם ומיטלטל ללא הכרעה בין התפקיד שקבע לעצמו ושאמיתותו היא כגדל הביניים של ספק וכטחה ובין העיכובים שאין יודע, אם שליחי הקלי קול או שליחי התיקון הם, ואילו רבי יודל הולך גם הוא לתפקידו והוא נטרד לצדדים, עולה, למשל, בעגלה המוליכתו בהיפוך-מטרתו, הוזר למקום שאינו לוצה ומכוון לחזור בו, נכנס לעיר והכניסה אינה כגדר-צרכו וכדומה, אלא שהוא תלה על גבי הערבול הזה את גג-האמונה בהשגחה עליונה, שכל העי קלילות-הן לה מעשה עקיפים לדרך הישר המכוון והרצוי מראש. האפשרות הניתנת לנו לראות את רבי יודל לא בלבד נשגב-מנחם, אלא גם בלעגי מפחיד היא שמניתה לנו לראותו גם בלא אותו הנג, או אז יעמוד לפנינו כאחד מגיבורי הסיפורים המוזרים, לא שתול בבטחה ולא נטוע בודאות, אלא נבוך.

מעל בדי-הראינוע נראית לנו דמות שהיא נשגבה ונלענת ושרשה-במבוכה — צ'ארלי צ'אפלין, אם אתה רואה את זריוותו המופלאה והבטוחה בהנבתו על מאורעות חיוו אתה סובר שאין כמותו מוצא ידיו ורגליו בעולמו, אך אם תעיין יפה אתה מוצא שאין כמותו זריו ומזורו ובטוח בעולמו לפי שאין כמותו תוהה, זה נבוך בעולמו. המבוכה כאן היא אף למעשי זריוות הנל-ענים מנה ומפליאים מזה. גם רבי יודל נמצא בקו הפסיחה שבין הנלעג והמופלא לא והוא מגיע אפילו לנקודת הפלא ממש. אך יותר משהוא עושה את הפלא — סערת חוזהב — הפלא נעשה בו, ביתר דיוק לא בו אלא ברמה שלו. אך נקודת הפלא היא כאן כשבלונה ואם תרצה לראותה בחיותה, בגילוי פעיל ראה את העניו והנסתר חגניה שבספר פור המעולה, בלבב ימים" (נדפס בספר ביאליק) שלא נעמוד כאן אלא על המר מנט שבו הנצרך לעינו. (אגב, חנניה הוא המשבו של רבי יודל. כיצד נפרד מעלינו רבי יודל? מטפחת כרוכה לו לעינוי שלא יראה בחול-גולה, כי הוא מתעתד לייך לארץ הקודש. וכיצד נלח עלינו חנניה? מטפחת בידו והיא מיי ליכתו לארץ הקודש).

גם כאן אתה מוצא את הסיטואציה הטיפוסית שבסיפורים המוזרים. בתוך הפנורמה ההדורה של עולמי ציון נמצא אחד, שהוא עומר בעליה זו והעליה הזו היא עסקר לו ובדרך בא תפקיד אחר

ומפרידו מעל העולים. כמין גלגול של
העיוב הודע טתוך הסיפורים המור
זרים, אך כמו אצל רבי יודל יודע אותו
עיוב להיראות ככוונה עליונה מאור
שבת מראש שציפתה לאותו משמש, אבל
הסיום הוא בשל הסיפורים המוזרים —
התפקיד העיקרי אינו יכול להתקיים,
שם סוגר פקיד הרואר את משרדו ואי
אפשר עוד לשלוח את המכתב שהוא
עיקר-התפקיד וכאן מפליגה האניה
וההצלה היא בנקודת הפלא — מי

שאיחר את שעת ההפלגה להופו מניה
מטפחתו על הגלים ונישא בנס על
הגלים. באותו גיבור הראינוע שאינו
יכול לנהוג כשאר הבריות והוא מוכרה
לדלג מעל הגנות, לקפיץ על פני הגלים
וכדומה, אלא שחנניה נטרד בו הצד
הנלעג ונשמר הצד המרומם בלבד. בטי
חוננו של רבי יודל נראה לנו בכפל
פנים, להערצה וללעיגה, אך הגניה
נראה בנשגב בלבד. נראה, שכו מצא
גיבור הסיפורים המוזרים את מפלטו

הגמור ממכוכתו. ובכן, חבריחה מעולם גיבורי
הסיפורים המוזרים היא דרך עולמו
כפול-הפנים של רבי יודל לעולמו של
חנניה שודאותו בעולמו היא ודאות
שלימה? ובכן, סופה של חבריחה
הצלה, גאולה מן המכוכה? הרוצה
להשיב הן מוטב שיתן דעתו על כך,
שנקודת הפלא, שאינו ניתן ללעג, הוא
כאן ללא אוידינציה. יש אמנם, עדיי
הפלא, עדת ישראל שבאניה, אך דוקא

הם רואים-ואינם-רואים את הדמות
כשעת הפלא, ממש והזיה משמשים
בערכוב. והרי כמה וכמה צדדים של
ממש נראים בו בחנניה על ובשת הגולה
ועל יבשת ארץ הקודש. אך בסוף-החיבור
המכריע, על פני הים ניטלו צדדי-
הממש ואותה שעה דאיית-עינים של
העדים, עדת ישראל שבאניה, היא
כראיית-עינים של גיבורי הסיפורים המוזרים
זרים ממש, כלומר ללא ודאות.

ד. ט